

ingediend op **1556** (2022-2023) – Nr. 2
17 april 2023 (2022-2023)

Verslag

namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
uitgebracht door Cathy Coudyser en Johan Deckmyn

over het voorstel van resolutie

van Filip Brusselmans, Klaas Sloomans, Johan Deckmyn en Chris Janssens

tot restitutie
van de door de Franse bezettende macht
geroofde kunstwerken uit de Zuidelijke Nederlanden

Documenten in het dossier:

1556 (2022-2023) – Nr. 1: Voorstel van resolutie

Samenstelling van de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media:

Voorzitter: Meyrem Almaci.

Vaste leden:

Cathy Coudyser, Marius Meremans, Freya Perdaens, Wilfried Vandaele, Manuela Van Werde;
Filip Brusselmans, Johan Deckmyn, Klaas Sootmans;
Karin Brouwers, Orry Van de Wauwer;
Steven Coenegrachts, Stephanie D'Hose;
Meyrem Almaci, Jeremie Vaneeckhout;
Hannes Anaf.

Plaatsvervangers:

Andries Gryffroy, Kathleen Krekels, Philippe Muyters, Kris Van Dijck, Karl Vanlouwe;
Immanuel De Reuse, Jan Laeremans, Ilse Malfroot;
Maaïke De Rudder, Tinne Rombouts;
Els Ampe, Bart Tommelein;
Björn Rzoska, Tine Van den Brande;
Katia Segers.

Toegevoegde leden:

Onno Vandewalle.

Op donderdag 9 maart 2023 behandelde de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media het voorstel van resolutie van Filip Brusselmans, Klaas Sloomans, Johan Deckmyn en Chris Janssens tot restitutie van de door de Franse bezettende macht geroofde kunstwerken uit de Zuidelijke Nederlanden.

I. Bespreking

1. Toelichting

Filip Brusselmans constateert dat roofofstal een brandend actueel onderwerp is, gezien de grote belangstelling voor onder andere de artefacten die België in de koloniale tijd uit Kongo heeft ontfreemd, en dankzij het spraakmakende boek van Geert Sels over de naziroofofstal. Maar over de kunst die vreemde bezetters in de loop der eeuwen uit onze gewesten hebben geroofd, blijft het oorverdovend stil. Van 1794 tot en met 1814 heeft de Franse bezetter zich daar nochtans op nooit geziene schaal en systematisch aan bezondigd. Alleen al van september 1794 tot en met februari 1795 zijn er niet minder dan zeven transporten met kunstschaten naar 'la douce France' vertrokken. In dezelfde periode zijn ook duizenden wetenschappelijke en natuurhistorische artefacten, en tienduizenden boeken en manuscripten gestolen uit de Zuidelijke Nederlanden en het Rijnland.

De toelichting bij het voorstel van resolutie brengt een goede historiografie van de Franse roofofstal uit onze gewesten, die de indiener vandaag dan ook niet verder zal toelichten. Liever staat hij stil bij een ander aspect van dit dossier, de opvallende parallel met wat men gemeenzaam 'koloniale roofofstal' is gaan noemen. De depots van heel wat Europese musea staan vol met kunst- en andere objecten uit de tijd van het kolonialisme. Daaronder bevinden zich werken die tegen de wil van de oorspronkelijke eigenaars in Europese handen terecht zijn gekomen, bijvoorbeeld door diefstal of militaire acties. Een museum weet soms amper wat het precies in zijn collectie heeft en hoe die stukken daar terechtgekomen zijn. Maar de landen van herkomst ontplooiën steeds meer initiatieven om dit soort ongemakkelijk of 'schurend' erfgoed te laten teruggeven. Jos van Beurden, auteur van 'Ongemakkelijk erfgoed' stelt dat de schade herstelbaar is door teruggave, zolang er maar sprake is van gelijkwaardigheid, vertrouwen en een oprecht streven om de goederen terug te geven aan de rechtmatige eigenaar.

De Europese landen die ooit koloniën hebben gehad, springen op uiteenlopende manieren om met koloniale cultuurgoederen en de verzoeken tot teruggave daarvan. Sommige landen stellen zich terughoudender op dan andere. In sommige landen houdt de overheid zich afzijdig in het debat, in andere heeft ze duidelijk stelling genomen. Sommige landen beperken zich tot een permanente bruikleen aan de herkomstlanden, andere doen een daadwerkelijke eigendomsoverdracht van cultuurgoederen. De verschillende handelwijzen reflecteren niet alleen verschillen in opvatting, maar ook in wetgeving. Hoe dan ook blijkt in alle landen de urgentie toe te nemen en het debat zich volop te ontplooiën. Dat is ook in ons land het geval.

Bij de omgang met koloniale cultuurgoederen en de verzoeken tot teruggave spelen verschillende aspecten een rol. Ten eerste gaat het over de manier waarop het goed is verworven. Voor een geroofd cultuurgoed gelden heel andere overwegingen dan voor een cultuurgoed dat legitiem is verworven door een schenking of een aankoop, of dat een niet te achterhalen herkomst heeft. Een tweede aspect is het belang van het cultuurgoed voor het land van herkomst en voor de huidige locatie. Nog andere aspecten zijn de bewaaromstandigheden en de toegankelijkheid na de eventuele teruggave, en de beschikbaarheid van alternatieven voor een teruggave.

De omgang met de verzoeken tot teruggave van cultuurgoederen is niet zozeer een juridische maar veeleer een ethische kwestie, gezien het wettelijke verjaringsprincipe in de wetgeving van de meeste Europese landen en de niet-terugwerkende kracht van de meeste internationale verdragen.

Door de heropening van het Afrikamuseum in Tervuren is de roofkunst in België een veelbesproken onderwerp geworden. Ook andere Europese landen zien het onderwerp zoals gezegd in ijlt tempo op hun maatschappelijke en politieke agenda verschijnen. In Groot-Brittannië zoeken de directeurs van nationale musea de publieke belangstelling met wat terughoudendere standpunten, terwijl de Duitse Museumbond in 2018 richtlijnen heeft uitgebracht voor de omgang van musea met objecten die in de koloniale periode waren verzameld.

Niet onbelangrijk in de context van het voorliggende voorstel van resolutie zijn de recente uitspraken van de Franse president Emmanuel Macron over de versoepeling van de restitutie van Afrikaans cultureel erfgoed in Frans bezit. Daarop is dan het befaamde rapport-Sarr gevolgd. Met zijn uitgesproken stellingnames heeft het in heel Europa beroering veroorzaakt.

In 1993 heeft de toenmalige Franse president François Mitterrand één kostbaar manuscript dat een Franse strafexpeditie in 1876 uit een Koreaans koninklijk archief had geconfisqueerd, teruggegeven aan Zuid-Korea. Zoals gezegd heeft de huidige president Macron de discussie over de omgang met koloniale collecties nieuw leven ingeblazen. In zijn befaamde speech van 28 november 2017 voor de studenten van de Universiteit van Ouagadougou in Burkina Faso stelde de president dat hij niet langer zou accepteren dat een groot deel van het Afrikaanse culturele erfgoed in Franse musea ligt. Op een termijn van vijf jaar na die straffe uitspraak, dus tegen 2022, wilde Emmanuel Macron geregeld krijgen dat Afrikaans erfgoed tijdelijk of permanent teruggeven kon worden.

Op 23 november 2018 hebben Felwine Sarr en Bénédicte Savoy het 'Rapport sur la restitution du patrimoine culturel africain' uitgebracht. De auteurs en andere wetenschappers adviseren om cultuurogoederen die op onrechtmatige of immorele wijze zijn verkregen uit Afrikaanse koloniën, terug te geven wanneer een herkomstland daarom vraagt. Vernieuwend in het rapport was de invoering van een omgekeerde bewijslast. Het herkomstland hoeft niet te bewijzen dat het stuk onrechtmatig is verkregen, maar het museum moet de rechtmatigheid kunnen aantonen. Indien het daar niet in slaagt, moet het object worden terugbezorgd.

In Frankrijk zijn de meeste koloniale objecten staatseigendom. Volgens de Franse wetgeving mogen nationale cultuurogoederen niet worden verkocht of overgedragen. Vandaar het pleidooi voor bilaterale overeenkomsten die boven dat binnenlandse onvervreemdbaarheidsprincipe zouden moeten prevaleren.

Filip Brusselmans besluit dat Frankrijk overduidelijk bereid is tot de restitutie van koloniale roofkunst. Waarom zou Vlaanderen dan geen soortgelijke vraag tot de zuiderbuur mogen richten? Tijdens de Franse bezetting vormden onze contreien een koloniaal wingewest, dat de Franse republiek met veel ijver en methodisch heeft leeggeroofd. De bezetter pleegde een culturele genocide, waarin taal en culturele identiteit systematisch onderdrukt zijn. De bewijzen zijn legio.

Al in 1995 heeft een kamerlid van de Volksunie bij de Federale Regering aangedrongen om de door de Franse staat gestolen schilderijen terug te vorderen. In 2000 heeft een lid van het Vlaams Blok hetzelfde gedaan. In 2011 heeft een MR-senator een perscampagne gelanceerd om een schilderij van Rubens naar de kathedraal van Doornik te laten terugkeren vanuit een museum in Nantes. Op 9 november 2011 heeft het Parlement van de Franse Gemeenschap zelfs unaniem een voorstel van resolutie aangenomen om daartoe stappen te ondernemen. De Franse autoriteiten hebben dat verzoek in 2014 officieel afgewezen.

Intussen zijn ook op federaal niveau vergelijkbare initiatieven genomen. In juli 2015 heeft toenmalig staatssecretaris Elke Sleurs een comité van deskundigen bijeengeroepen om een inzicht te verwerven in de omvang van de door de Franse staat

uit de Zuidelijke Nederlanden geroofde kunstwerken. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), een van de belangrijkste Belgische centra voor kunst-historisch onderzoek, heeft een historisch rapport uitgebracht. Naar aanleiding daarvan heeft de staatssecretaris het KIK opdracht gegeven om een bijgewerkte wetenschappelijke inventaris op te stellen van schilderijen en beeldhouwwerken die de Franse revolutionairen in beslag hebben genomen in de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik. Na die actualisatie volgden nog een internationaal congres en een verkennend juridisch onderzoek, maar is er uiteindelijk geen commissie samengesteld om verder gevolg te geven aan de zaak. Het KIK heeft zelfs aanbevolen om de hele zaak te laten rusten, wellicht ingegeven door de woelige wateren waarin de Federale Regering zich op dat moment bevond.

Filip Brusselmans noemt die gang van zaken onbegrijpelijk, te meer omdat minister-president Jan Jambon zich tegenwoordig, telkens als het lid het dossier aankaart, achter een mogelijke voortzetting van die commissie verschuilt. In de realiteit wordt er al sinds 2017 niets meer mee gedaan.

De huidige Franse bereidheid tot restitutie levert volgens de spreker het momentum om er nu wel werk van te maken. Daarom pleit hij om eindelijk de bilaterale onderhandelingen met Frankrijk over deze zaak op te starten.

Concreet vraagt het voorliggende voorstel van resolutie de Vlaamse Regering om stellig bij de Federale Regering aan te dringen dat ze zonder verwijl een commissie opricht die in bilateraal overleg met de Franse overheid nagaat in welke mate het juridische eigenaarschap van de door de Franse staat uit de Zuidelijke Nederlanden geroofde kunstwerken kan worden overgedragen aan de diverse overheden van België, en dat ze uiteindelijk een restitutie van die kunstwerken bewerkstelligt.

2. Debat

2.1. Beschouwingen uit de commissie

Cathy Coudyser zal de solide onderbouwing van het voorstel van resolutie niet ontkennen, maar constateert dat het zich tot de Federale Regering richt. Naar verluidt heeft de Kamerfractie van het Vlaams Belang dezelfde tekst als voorstel van resolutie ingediend. Het commissielid pleit om de zaak te behandelen in het Federaal Parlement en kijkt uit naar het debat en de stemming in de Kamer. Dan zal blijken of ook het Vlaams Parlement op de zaak moet ingaan.

2.2. Antwoord van de indiener

Filip Brusselmans is blij dat niemand, zoals hij anders wel gewoon is, inhoudelijke bezwaren heeft geuit tegen een voorstel van resolutie van hem. Blijkbaar zal het Vlaams Belang dan op de steun van heel wat federale volksvertegenwoordigers kunnen rekenen.

Wel wijst het commissielid erop dat de Vlaams-nationalistische partijen er ooit voor hebben gestreden om de culturele bevoegdheden naar Vlaanderen te halen. Zowel de N-VA als het Vlaams Belang willen nog steeds zoveel mogelijk bevoegdheden geregionaliseerd zien, veronderstelt hij. Maar bij elke delicate situatie wordt er dan meteen naar de overkant verwezen, in plaats van zelf verantwoordelijkheid op te nemen.

Vlaanderen kan inderdaad – jammer genoeg – niet zomaar dergelijke bilaterale gesprekken met Frankrijk aangaan en moet daarvoor dus nog druk zetten op de Federale Regering. Maar wat houdt Vlaanderen en zijn parlement tegen om die druk dan ook daadwerkelijk uit te oefenen en met het voorliggende voorstel van resolutie een duidelijk signaal naar het Federaal Parlement te sturen? Dat is toch al veelvuldig gebeurd in resoluties van het Vlaams Parlement.

De Franse roofkunst is meer uit Vlaanderen afkomstig dan uit de andere gemeenschappen van België. Juist daarom moet Vlaanderen een dergelijk signaal geven, zijn kracht tonen en het hoofd niet buigen als een bevoegdheid federaal blijkt te zijn. Het Vlaams Parlement zou zich meer mogen emanciperen in het geven van signalen aan de federale overbuur. In andere dossiers doet het dat wel. Waarom dan in dit geval niet? Filip Brusselmans ziet daarin vooral een politieke truc om het Vlaams Belang geen gelijk te hoeven geven.

Het debat zal dus alleen gevoerd worden in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarmee de N-VA het Vlaams Parlement devalueert, concludeert Filip Brusselmans.

2.3. Replieken

Cathy Coudyser merkt op dat het Vlaams Belang zelf zijn voorstel van resolutie tot de federale overheid richt. Dan is het ook aan het federale niveau om de zaak te behartigen. De N-VA wil wel degelijk de Vlaamse cultuurbevoegdheid maximaal invullen, binnen de contouren.

Karin Brouwers ontkent dat het niet-reageren van de cd&v-fractie als een impliciete steun voor het voorstel van resolutie te interpreteren valt. De partij vindt dat het dossier in het federale parlement, dat ervoor bevoegd is, moet worden besproken. De Kamerfractie van cd&v zal op dat moment het partijstandpunt bepalen.

Filip Brusselmans neemt akte van deze verklaringen. De volgende keer dat de meerderheid zich met een voorstel van resolutie tot de federale overheid richt, zal hij haar eraan herinneren. Wat is trouwens anders de taak van een volksvertegenwoordiger dan een mening te kennen te geven? Eens tjeef, altijd tjeef, besluit de spreker.

II. Stemming

Het voorstel van resolutie wordt verworpen met 7 stemmen tegen 3.

Meyrem ALMACI,
voorzitter

Cathy COUDYSER
Johan DECKMYN,
verslaggevers